

พระพุทธศาสนา

พัฒนาคนและสังคม

โดย พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ฺปยุตฺโต)

หนังสือสำหรับส่งเสริมการศึกษาและบำรุงพระพุทธศาสนา
กระทรวงมหาดไทย

พระพุทธศาสนา พัฒนาคนและสังคม

พระธรรมปิฎก
(ป. อ. ปยุตฺโต)

คำนำ

“พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม” เป็นหนังสือที่กระทรวงมหาดไทย ได้อาราธนาพระธรรมปิฎก ประธานคณะอนุกรรมการส่งเสริมการศึกษาและบำรุงพระพุทธศาสนา เรียบเรียงขึ้น เพื่อใช้เป็นหลักในการส่งเสริมการศึกษาและบำรุงพระพุทธศาสนา ตามวัตถุประสงค์ที่จะส่งเสริมให้ประชาชนชาวไทยมีความรู้เข้าใจและปฏิบัติตนอยู่ในหลักธรรม และร่วมกันเผยแผ่ ด้วยกระบวนการให้การศึกษาที่ถูกต้อง เพื่อให้พระพุทธศาสนาเจริญมั่นคงเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนสืบไป

กระทรวงมหาดไทย หวังว่าหนังสือเล่มนี้ จะอำนวยผลสัมความมุ่งหมายที่จะนำธรรมมาเป็นหลักการในการให้การศึกษาแก่ข้าราชการ องคกรเอกชน มูลนิธิ สมาคม ผู้นำท้องถิ่น นักเรียน นักศึกษา และประชาชนทั่วไป

กระทรวงมหาดไทย

กรกฎาคม ๒๕๔๐

คำปรารภ

การศึกษา เป็นสาระของการปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนา ดังที่ท่านเรียกการปฏิบัตินั้นว่า สิกขา อันได้แก่ ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา หลักการนี้สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ ผู้เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ และจะต้องฝึก มนุษย์นั้นเมื่อศึกษาคือฝึกฝนพัฒนาแล้ว ก็จะเป็นสัตว์ที่ประเสริฐเลิศได้จนสูงสุด แม้แต่จะเป็นพุทธะ และมนุษย์ที่ฝึกฝนพัฒนาศึกษาดีแล้วก็จะช่วยกันพัฒนาสังคมประเทศชาติ ตลอดจนโลกมนุษย์ทั้งหมด ให้เจริญมั่นคง มีสันติสุข การศึกษาของมนุษย์ คือการพัฒนาคน จึงเป็นรากฐานของการพัฒนาทั้งปวง และการส่งเสริมการศึกษาตามหลักไตรสิกขา ก็เป็นกิจประการแรกที่จะต้องทำนำหน้ากิจการทุกอย่างในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา เพื่อประโยชน์สุขแก่มวลประชาชน

การที่รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เป็นผู้นำพุทธศาสนิกชนและประชาชนทั้งประเทศ จัดงานเฉลิมฉลองพระชนมายุครบ ๘๔ พรรษา ของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ นี้ นับว่าเป็นการแสดงให้เห็นถึงพระจักขุถึงกุศลเจตนาที่จะบูชาพระคุณแห่งองค์พระประมุขของสังฆมณฑล ผู้ทรงเป็นประธานแห่งสถาบันพระพุทธศาสนาและปวงพุทธศาสนิกชน ด้วยกุศลวิธีอันยิ่งใหญ่ คือด้วยการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา

ขออนุโมทนากระทรวงมหาดไทย ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มโครงการและได้รับมอบหมายให้เป็นแกนกลางประสานงานการจัดกิจกรรม ที่ได้ให้ความสำคัญแก่การส่งเสริมการศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนา โดยถือเป็น

กิจกรรมหลักที่จะปฏิบัติอย่างเป็นทางการเป็นงานระยะยาว ดังที่ได้มีคณะอนุกรรมการส่งเสริมการศึกษาและบำรุงพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งได้จัดพิมพ์หนังสือนี้ขึ้นเป็นแนวทางในการส่งเสริมการศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนา เท่ากับได้ถือเอาการศึกษาเป็นหัวใจของงานทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา นับว่าเป็นการบูชาองค์พระประมุขแห่งพุทธศาสนิกชน ด้วยปฏิบัติบูชาอันสูงสุด

หากการเฉลิมฉลองที่ได้จัดทำด้วยการศึกษาเป็นกิจนำหน้านี้ จะได้ช่วยให้ธรรมเจริญงอกงามขึ้นในชีวิตจิตใจของประชาชน และช่วยให้พุทธศาสนิกชนเจริญงอกงามขึ้นในไตรสิกขา ก็จะเป็นผลสัมฤทธิ์แห่งงานสมโภชอันมีค่าคู่ควรแก่การน้อมถวายเป็นเครื่องสักการะแด่องค์พระสังฆปริณายก ในมงคลวโรกาสแห่งการเฉลิมฉลองพระชนมายุครบ ๘๔ พรรษา นี้ อย่างแท้จริง

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)

ประธานคณะอนุกรรมการส่งเสริมการศึกษาและบำรุงพระพุทธศาสนา

๒๔ กรกฎาคม ๒๕๔๐

สารบัญ

คำนำ (1)
คำปรารภ (2)

พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม 1

ความนำ 1

1. จุดหมายของการพัฒนาคนและสังคม 3

จุดหมาย 3 ชั้น 5

1. จุดหมายขั้นตาเห็น หรือประโยชน์ปัจจุบันทันตา 5

2. จุดหมายขั้นแลตามองเห็น หรือประโยชน์เบื้องหน้า 5

3. จุดหมายสูงสุด หรือประโยชน์อย่างยิ่ง 6

จุดหมาย 3 ด้าน 6

1. จุดหมายเพื่อตน หรือประโยชน์ตน 6

2. จุดหมายเพื่อผู้อื่น หรือประโยชน์ผู้อื่น 6

3. จุดหมายร่วมกัน หรือประโยชน์ทั้งสองฝ่าย 7

2. หลักการของการศึกษา 9

ไตรสิกขา 9

1. ศีล 9

1) การรักษาวินัยแม่บทของชุมชน 9

2) การรู้จักใช้อินทรีย์ 10

3) การหาเลี้ยงชีพที่บริสุทธิ์ 11

4) การเสพบริโภคปัจจัยโดยใช้ปัญญา 12

2. สมานี	13
ก) พัฒนาคุณธรรมซึ่งเป็นคุณภาพของจิตใจ	14
ข) พัฒนาสมรรถภาพและประสิทธิภาพของจิตใจ	15
ค) พัฒนาความสุขและภาวะที่เกื้อหนุนสุขภาพของจิตใจ	16
3. ปัญญา	17
ก) ปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพประสบความสำเร็จ	17
ข) ปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินเข้าสู่วิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงาม	18
ค) ปัญญาที่ช่วยให้บรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิตที่ดีงาม	18

3. กิจกรรมที่เกื้อหนุนกระบวนการของการศึกษา.....20

บุญกิริยา ๓

1. ทาน	20
ก) การถวายทานแก่พระภิกษุสามเณร	20
ข) การสงเคราะห์ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ที่มีความจำเป็น	20
ค) การส่งเสริมสนับสนุนบุคคลและกิจการที่ดั่งงามสร้างสรรค์	20
ง) การบำเพ็ญอุภัยทาน	21
2. ศีล	21
ก) รักษาศีล 5	21
ข) รักษาอุโบสถ หรือศีล 8	22
3. กาวนา	23
ก) ธรรมสวนะ	23
ข) ธรรมเทศนา	23
ค) ทิฏฐุกรรม	23

การประสานกิจกรรมแห่งทาน ศีล และกาวนา

พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม

ความนำ

ปัจจุบันนี้ ทั่วโลก โดยเฉพาะประเทศผู้นำที่พัฒนาแล้วทั้งหลาย ได้รู้ตระหนักว่า การพัฒนาตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ซึ่งมุ่งสร้างความเจริญรุ่งเรืองพร้อมทางวัตถุ โดยเน้นความเติบโตขยายตัวทางเศรษฐกิจ ได้ก่อให้เกิดปัญหามากมายร้ายแรง ทั้งแก่ชีวิตมนุษย์ ไม่ว่าด้านสุขภาพร่างกายหรือด้านจิตใจ ทั้งแก่สังคม ทั้งแก่ธรรมชาติแวดล้อม นับว่าเป็นการพัฒนาที่ผิดพลาด ดังที่สรุปกันว่าเป็นการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน จึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนแนวทางการพัฒนากันใหม่

ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๐ เป็นต้นมา กระแสเรียกร้องและเร่งรัดให้ปรับเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาใหม่ ได้ปรากฏเด่นชัดยิ่งขึ้น ดังที่องค์การสหประชาชาติได้แนะนำให้ดำเนินการพัฒนาแบบยั่งยืน ซึ่งมีสาระสำคัญว่า ให้เป็นการพัฒนาที่ทั้งเศรษฐกิจก็เจริญได้ และสิ่งแวดล้อมก็อยู่ดี หรือทั้งเศรษฐกิจก็เจริญดี และสิ่งแวดล้อมก็อยู่ดี ซึ่งอาจขยายให้มีความหมายสมบูรณ์ยิ่งขึ้นว่า ให้เป็นการพัฒนาที่โลกมนุษย์ดำรงอยู่ได้ ท่ามกลางโลกธรรมชาติที่ยังคงอยู่ด้วยดี

ในการพัฒนาตามแนวทางที่ปรับเปลี่ยนใหม่นั้น ได้มีการย้ำกันว่า จะต้องหันมาเน้นการพัฒนาคน โดยให้การพัฒนาคนเป็นแกนกลางของการพัฒนาทุกอย่าง ดังจะเห็นว่า แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ (๒๕๔๐-๒๕๔๔) ของประเทศไทยเราในปัจจุบัน ก็ยึดถือหลักการสำคัญข้อนี้

พึงเข้าใจว่า การพัฒนาคนนั้นมีความหมายสำคัญ ๒ อย่าง คือ

๑. การพัฒนาคนในฐานะผู้มีความเป็นมนุษย์

๒. การพัฒนาคนในฐานะทรัพยากรมนุษย์

การพัฒนาคนในฐานะที่เป็นทรัพยากรมนุษย์ จะช่วยให้สังคมมีทุนมนุษย์ที่มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ที่จะก่อให้เกิดผลในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม หรือเรียกง่ายๆว่าพัฒนาให้เป็นนักผลิต ซึ่งพร้อมที่จะสนองความต้องการของสังคม ส่วนการพัฒนาคนในฐานะผู้มีความเป็นมนุษย์ จะช่วยให้บุคคลมีคุณสมบัติพร้อมที่จะดำเนินชีวิตแห่งปัญญาเพื่อความดีงามหรือเรียกสั้นๆว่าพัฒนาให้เป็นบัณฑิต ผู้สามารถนำชีวิตและสังคมไปสู่สันติสุข

การพัฒนาในด้านต่างๆ ในทางเศรษฐกิจและสังคม จะต้องยึดเอาการพัฒนาคนเป็นแกนกลางฉันใด การพัฒนาคนในความหมายทุกอย่าง ก็จะต้องยึดเอาการพัฒนาคนในฐานะผู้มีความเป็นมนุษย์ เป็นแกนกลางฉันนั้น

การพัฒนาสังคมตามหลักพระพุทธศาสนา ถือการพัฒนาคนเป็นแกนกลาง และการพัฒนาคนนั้น ก็เริ่มต้นที่ฐาน คือการพัฒนาความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นสาระส่วนแก่นแท้ ส่วนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งขึ้นต่อสภาพแวดล้อมแห่งกาลเทศะของยุคสมัย ก็จะต้องตั้งอยู่บนฐานของความ เป็นมนุษย์นั้น และนำหลักการทั่วไปที่ท่านแสดงไว้ไปประยุกต์ใช้ให้สนองความต้องการของยุคสมัยอย่างได้ผล

ด้วยการพัฒนาความเป็นมนุษย์ และพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างถูกต้อง คนที่พัฒนาดีแล้ว ก็จะเป็นส่วนร่วมที่รวมกำลังกันสร้างสรรค์สังคมให้เจริญงอกงาม เป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้อโอกาสให้ทุกคนเจริญยิ่งขึ้นไปในการมีชีวิตที่ดีงามและมีความสุข

พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคมอย่างสัมพันธ์ควบคู่กันไปและเป็นปัจจัยต่อกัน โดยคำนึงถึงธรรมชาติแวดล้อมพร้อมไปด้วย ตามหลักการที่จัดวางไว้เป็นระบบอย่างครบถ้วนชัดเจน

1. จุดหมายของการพัฒนาคนและสังคม

ชีวิตจะดีงามมีความสุข ประเทศชาติจะรุ่งเรืองมั่นคง และสังคมจะร่มเย็นเกษมศานต์ ด้วยปัจจัยสำคัญที่สุด คือ การพัฒนาคน ซึ่งจะทำให้คนเป็นคนดีมีความสุข และเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ การพัฒนาคนก็คือการศึกษา

คนที่มีการศึกษา ตลอดจนจบการศึกษาแล้ว เรียกว่า “บัณฑิต” ในประเพณีไทยโบราณเรียกคนที่บวชเรียนแล้วว่าเป็น “ชิต” (ตามปกตินิยมเขียนเป็นคำชาวบ้านว่า “ทิด”) ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นคำกร่อนของ “บัณฑิต” ปัจจุบันเรียกคนที่ศึกษาจบปริญญาตรีแล้วว่า เป็น “บัณฑิต” เมื่อว่าโดยเนื้อหาสาระ **บัณฑิต** ก็คือคนที่ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา เป็นอยู่ด้วยความไม่ประมาท พัฒนาชีวิตของตนจนลุล่วงประโยชน์ที่เป็นจุดหมายของชีวิต

ขอให้พิจารณาพุทธพจน์ต่อไปนี้

“บุคคลผู้ไม่ประมาท เข้าถึงจุดหมายทั้งสอง คือจุดหมายในเรื่องที่ตาเห็น และจุดหมายที่เลยตาเห็น ชื่อว่าเป็นบัณฑิต, บุคคลนั้นเรียกว่าเป็นบัณฑิต เพราะบรรลุประโยชน์ที่เป็นจุดหมาย”
(ส.ส.15/380/126)

“ดูกรภิกษุ ในสัตว์โลกนี้ บุคคลผู้เป็นบัณฑิตมีปัญญามาก ย่อมไม่คิดการเพื่อเบียดเบียนตน ย่อมไม่คิดการเพื่อเบียดเบียนผู้อื่น ย่อมไม่คิดการเพื่อเบียดเบียนทั้งสองฝ่าย, ย่อมคิดการที่เป็นประโยชน์แก่อกุลแก่ตน ย่อมคิดการที่เป็นประโยชน์แก่อกุลแก่ผู้อื่น ย่อมคิดการที่เป็นประโยชน์แก่อกุลแก่ทั้งสองฝ่าย ย่อมคิดการที่เป็นประโยชน์แก่อกุลแก่โลกทั้งหมดทีเดียว; ดูกรภิกษุ ด้วยเหตุผลอย่างนี้แล บุคคลจึงชื่อว่าบัณฑิต มีปัญญามาก

(อง.จตุกถ.21/186/243)

“คุณกริษทุ์ทั้งหลาย กริษทุ์ประกอบด้วยธรรม 5 ประการ
ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติ ทั้งเพื่อประโยชน์ตน และเพื่อประโยชน์ผู้อื่น
กล่าวคือ กริษทุ์

1. ทั้งเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยพฤติกรรมดี (ศีล) ด้วยตนเอง
และชักนำผู้อื่นในการทำพฤติกรรมดี (ศีล) ให้ถึงพร้อม,
2. ทั้งเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยจิตที่ฝึกดี (สมาธิ) ด้วยตนเอง
และชักนำผู้อื่นในการทำภาวะจิตที่ฝึกดี (สมาธิ) ให้ถึง
พร้อม,
3. ทั้งเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญาด้วยตนเอง และชักนำผู้
อื่นในการทำปัญญาให้ถึงพร้อม,
4. ทั้งเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยความมีจิตใจเป็นอิสระ (วิมุตติ)
ด้วยตนเอง และชักนำผู้อื่นในการทำ ความมีจิตใจเป็น
อิสระ (วิมุตติ) ให้ถึงพร้อม,
5. ทั้งเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยความหยั่งรู้หยั่งเห็นในวิมุตติ
ด้วยตนเอง และชักนำผู้อื่นในการทำวิมุตติให้ถึงพร้อม;

กริษทุ์ประกอบด้วยธรรม 5 ประการนี้ ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติทั้ง
เพื่อประโยชน์ตนและเพื่อประโยชน์ผู้อื่น” (อภ.ปญจก.22/20/15)

“คุณกริษทุ์นาม เมื่อใดแล อุบาสกทั้งเป็นผู้ถึงพร้อมด้วย
ความเชื่อถือหลักการที่ถูกต้อง (สัทธา) ด้วยตนเอง และชักนำผู้
อื่นให้ถึงพร้อมด้วยความเชื่อถือหลักการที่ถูกต้อง, ทั้งเป็นผู้ถึง
พร้อมด้วยพฤติกรรมดี (ศีล) ด้วยตนเอง และชักนำผู้อื่นให้ถึง
พร้อมด้วยพฤติกรรมดี, ทั้งเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยความเชื่อแผ่
เสียสละ (จาคะ) ด้วยตนเอง และชักนำผู้อื่นให้ถึงพร้อมด้วย
ความเชื่อแผ่เสียสละ, ทั้งเป็นผู้ใฝ่ใจไปเยือนหาพระภิกษุด้วยตน
เอง และชักนำผู้อื่นให้ไปเยือนหาพระภิกษุ, ทั้งเป็นผู้ใฝ่ใจสดับ
สัทธรรมด้วยตนเอง และชักนำผู้อื่นให้สดับสัทธรรม, ทั้งเป็นนัก

ทรงจำหลักธรรมที่สดับแล้วด้วยตนเอง และชักนำผู้อื่นให้ทรงจำ
หลักธรรมไว้, ทั้งเป็นนักพิจารณาไตร่ตรองอรรถแห่งหลักธรรมที่
ได้สดับแล้วด้วยตนเอง และชักนำผู้อื่นในการพิจารณาไตร่ตรอง
อรรถแห่งหลักธรรมที่ได้สดับแล้ว, ทั้งเป็นผู้รู้อรรถธรรมแล้ว
ปฏิบัติธรรมถูกต้องตามหลักด้วยตนเอง และชักนำผู้อื่นให้
ปฏิบัติธรรมถูกต้องตามหลักด้วย; คุณกริษทุ์นาม ด้วยเหตุผลดัง
กล่าวมานี้ อุบาสกชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติทั้งเพื่อประโยชน์ตน และ
เพื่อประโยชน์ผู้อื่น” (อภ.สตุตค.23/116/225)

ประโยชน์หรือคุณค่าที่เป็นจุดหมายของชีวิต เรียกว่า **อัตถะ** หรือ
อรรถ มี 2 ระดับ ถ้าแยกละเอียด แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ

1. **จุดหมายขั้นตาเห็น หรือประโยชน์ปัจจุบันทันตา** (ทิฏฐธัมมิกัตถะ)
ที่สำคัญคือ

- ก) ความมีสุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง สง่างาม ไร้โรค ตลอดจนมี
อายุยืนยาว
- ข) ความมีทรัพย์สินเงินทอง อย่างน้อยมีอาชีพการงาน พึ่งตน
ได้ในทางเศรษฐกิจ
- ค) การมีครอบครัวที่มั่นคงผาสุกตลอดจนวงศ์ตระกูลเป็นที่นับถือ
- ง) ความเป็นที่ยอมรับในสังคม มีสถานภาพดี มีชื่อเสียงเกียรติ
คุณ พรั่งพร้อมด้วยยศ ไม่ว่าจะเป็นเกียรติยศ บริวารยศ
หรืออิสริยยศ

2. **จุดหมายขั้นเลยตามองเห็น หรือประโยชน์เบื้องหน้า** (สัมปรายิกัตถะ)

เช่น

- ก) การมีความสุขทางจิตใจ ด้วยศรัทธาในพระรัตนตรัย ซาบซึ้ง
ในบุญกุศล และมั่นใจในการทำกรรมดี
- ข) ความอึ้งมึนใจในชีวิตของตนที่มีความประพาสสุจริตดีงาม

ได้ทำสิ่งที่ถูกต้อง

- ค) ความอึดใจภูมิใจในความมีชีวิตที่มีคุณค่าเป็นประโยชน์ ที่ได้เสียสละทำการสร้างสรรค์เกื้อกูลไว้แก่เพื่อนมนุษย์และสังคม
- ง) ความแก้แค้นล้างแค้นใจ และปลดปล่อยเบิกบานใจ เนื่องจากมีความรู้ มีปัญญาที่จะแก้ปัญหาและจัดทำดำเนินกิจการต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปได้
- จ) ความสบายใจมั่นใจในกรรมที่ได้ประกอบไว้อันเป็นบุญกุศลดีงามสุจริต เป็นหลักประกันชีวิตในภพหน้า สามารถจากโลกนี้ไปโดยไม่ต้องหวาดหวั่นกลัวภัยแห่งทุกคติ

3. จุดหมายสูงสุด หรือประโยชน์อย่างยิ่ง (ปรมัตตะ) หมายถึง ความมีจิตใจที่หลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์ทั้งปวง บรรลุภาวะที่เรียกสั้นๆว่า นิพพาน ซึ่งเป็นอิสรภาพ สันติ และความสุขอย่างสูงสุด ที่เกิดจากความรู้อย่างเห็นความจริงแท้ของโลกและชีวิต มีจิตใจมั่นคงไม่หวั่นไหวไปตามโลกธรรม คือความผันผวนปรวนแปรเปลี่ยนแปลงของสิ่งทั้งหลาย ปลดปล่อยปล่อยใจเบิกบานเป็นสุขและสะอาดบริสุทธิ์ได้ตลอดทุกเวลา มีชีวิตที่เป็นอยู่ด้วยปัญญาอย่างแท้จริง

คนที่เชื่อว่าเป็นบัณฑิต หรือผู้มีการศึกษา จะต้องมีชีวิตที่บรรลุจุดหมายอย่างน้อยถึงระดับที่ 2 คือ สัมปรายิกัตตะ

อนึ่ง ประโยชน์หรือจุดหมาย (อัตตะ) ทั้ง 2 หรือ 3 ระดับนี้ แยกออกไปอีกเป็น 3 ด้าน ซึ่งบัณฑิตที่แท้จริงจะต้องบำเพ็ญให้สำเร็จ คือ

1. ประโยชน์ตน (อัตตัตตะ) คือ ประโยชน์ 3 ระดับที่กล่าวข้างต้นนั้น ที่พึงทำให้เกิดขึ้นแก่ตนเอง หรือพัฒนาชีวิตของตนเองให้ลุดถึง

2. ประโยชน์ผู้อื่น (ปรัตตะ) คือ ประโยชน์ 3 ระดับที่กล่าวข้างต้นนั้น ที่พึงช่วยเหลือให้ผู้อื่นหรือเพื่อนมนุษย์ได้บรรลุถึง ด้วยการชักนำให้เขาพัฒนาชีวิตของเขาเองขึ้นไปจนเข้าถึงตามลำดับ

3. ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย (อุภยัตตะ) คือ ประโยชน์ร่วมกัน หรือประโยชน์แก่สังคมทั้งหมด โดยเฉพาะสภาพและปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ที่พึงช่วยกันสร้างสรรค์บำรุงรักษา อันจะเกื้อหนุนให้ทั้งตนและผู้อื่นเข้าถึงจุดหมายทั้ง 3 ระดับนั้น

ในหลายกรณี ท่านพูดให้สั้นเพื่อสะดวกในการสื่อสาร โดยแบ่งเป็นเพียง 2 อย่างคือ ประโยชน์ตน (อัตตัตตะ) และประโยชน์ผู้อื่น (ปรัตตะ) ในกรณีเช่นนี้พึงเข้าใจว่า คำว่า ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย (อุภยัตตะ) ก็คือ ประโยชน์ตน และประโยชน์ผู้อื่น ที่ประสานเข้าด้วยกันนั่นเอง

โดยทั่วไป มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่จะฝึกตนให้บรรลุอัตตะทั้ง 3 ระดับ และมีหน้าที่ที่จะต้องบำเพ็ญประโยชน์หรืออัตตะทั้ง 3 ด้าน ทุกคนจึงสามารถเป็นบัณฑิตด้วยการฝึกตนและด้วยการปฏิบัติตามหลักการที่กล่าวมานี้

การฝึกตนของมนุษย์นั้น เรียกว่า การศึกษา (สิกขา) หรือการพัฒนาชีวิต (ภาวนา) เราจึงพูดด้วยภาษาทางวิชาการว่า บุคคลเป็นบัณฑิตด้วยการศึกษา (สิกขา) หรือด้วยการพัฒนาชีวิต (ภาวนา)

การฝึกตนที่เรียกว่า การศึกษา (สิกขา) หรือการพัฒนาชีวิต (ภาวนา) นั้น มนุษย์อาจแสวงหาหรือทำให้สำเร็จได้ ทั้งจากการปฏิบัติตามลำดับขั้นตอนของระบบที่จัดตั้งกันขึ้นไว้ในสังคมมนุษย์ คือในสถาบันการศึกษาต่างๆ และจากการเรียนรู้ด้วยวิธีการอย่างอื่น ซึ่งเรียกง่ายๆ ว่าเป็นการศึกษานอกระบบ

ไม่ว่าด้วยวิธีใดก็ตาม ถ้าบุคคลผู้ใดผู้หนึ่ง เป็นผู้ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา เป็นอยู่อย่างไม่ประมาท และได้พัฒนาชีวิตของตน จนบรรลุประโยชน์ที่เป็นจุดหมาย (อัตตะ) ที่กล่าวมาแล้ว บุคคลผู้นั้นก็เป็นบัณฑิต โดยมีต้องคำนึงว่า เขาจะศึกษาในระบบ หรือนอกระบบ หรือจากการเรียนรู้และฝึกฝนในการดำเนินชีวิตของเขาเองก็ตาม

ถ้าเขามีคุณสมบัติของความเป็นบัณฑิตที่แท้จริงนี้ โดยผ่านการ

ศึกษาในระบบ เขาก็เป็นบัณฑิต ทั้งโดยสาระและโดยรูปแบบ

ถ้าเขามีคุณสมบัติของความเป็นบัณฑิตที่แท้จริงนี้ โดยมิได้ผ่านการ
ศึกษาชนิดที่จัดตั้งขึ้นเป็นระบบในทางสังคม เขาก็คงเป็นบัณฑิตโดยสาระ

2. หลักการของการศึกษา

การศึกษา(ศึกษา) แยกช่อยออกไปเป็น 3 ด้าน โดยสอดคล้องกับ
องค์ประกอบแห่งการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่มี 3 ด้าน คือ พฤติกรรม จิตใจ
และปัญญา เรียกว่า **ไตรศึกษา** ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

1. **ศีล** คือ การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม หมายถึง การพัฒนา
พฤติกรรม ทางกาย และวาจา ให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูก
ต้องมีผลดี

สิ่งแวดล้อมที่เราเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ มี 2 ประเภท คือ

- ก. สิ่งแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ เพื่อนมนุษย์ (ในความหมาย
เดิมทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งสัตว์อื่นทั้งหลายทั้งปวงด้วย)
- ข. สิ่งแวดล้อมทางวัตถุ ได้แก่ ปัจจัย 4 เครื่องใช้วัสดุอุปกรณ์
ต่างๆ รวมทั้งเทคโนโลยี และสิ่งทั้งหลายที่มีในธรรมชาติ

ศีลแบ่งเป็นหมวดใหญ่ๆ 4 หมวด คือ

1) **การรักษาวินัยแม่บทของชุมชน** (ปาฏิโมกขสังวร) เมื่อคนอยู่รวม
กัน หรือทำงานทำกิจการร่วมกัน เป็นชุมชน เป็นหน่วยงาน เป็นองค์กร
ตลอดจนเป็นประเทศชาติ จะต้องมีกฎเกณฑ์กติกา ตลอดจนกฎหมาย เพื่อ
จัดระเบียบระบบให้เกิดความเรียบร้อย ความประสานสอดคล้อง ความเกื้อ
หนุนต่อกัน ความร่วมรับผิดชอบ และสามัคคี ที่จะเอื้อโอกาสหรือเป็นหลัก
ประกัน ให้ชีวิตความเป็นอยู่ และกิจการต่างๆ ดำเนินไปด้วยดี สมตามวัตถุประสงค์แห่งชีวิตหรือกิจการของชุมชนนั้น ดังเช่นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา
มีวินัยแม่บทที่เรียกชื่อเฉพาะว่า ปาฏิโมกข์ ซึ่งเรามักเรียกกันง่าย ๆ ว่าศีล 227
ชุมชนอื่น เช่น โรงเรียน ก็ต้องมีกฎกติกาที่เป็นวินัยแม่บทของตนเช่นเดียวกัน

วินัยแม่บทสำหรับสังคมคฤหัสถ์หรือสังคมแห่งมนุษยชาติทั้งหมด ก็คือ
ศีล 5 ซึ่งถือว่าเป็นมนุษยธรรม เพราะเป็นบรรทัดฐานที่จะทำให้มนุษย์มี

วิถีชีวิตที่สูงกว่าสัตว์ดิรัจฉาน อยู่ร่วมกันโดยไม่เบียดเบียนกัน และรักษา สังคมให้มีสันติสุข

สังคมมนุษย์ส่วนย่อยลงไป เช่น ประเทศ สถาบัน องค์กร และหน่วยงานต่าง ๆ นอกจากจะต้องรักษาศีล 5 แล้ว ก็ยังต้องปฏิบัติตามวินัยแม่บท ที่เป็นส่วนเฉพาะของตนเองย่อยลงไปอีก เช่น

- กฎหมาย ตั้งแต่รัฐธรรมนูญลงมา
- จรรยาบรรณของวิชาชีพต่างๆ เช่น จรรยาแพทย์ จรรยาบรรณของข้าราชการพลเรือน เป็นต้น

ฯลฯ

การจัดตั้งวางระเบียบชีวิตและระบบสังคม ด้วยการบัญญัติกฎกติกาอันชอบธรรม ที่เรียกว่าวินัยแม่บทนั้น ฟังมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ คือ

- ก. เพื่อความสงบเรียบร้อยอยู่ร่วมกันผาสุก
- ข. เพื่อความสอดคล้องประสานกลมกลืน
- ค. เพื่อความเกื้อหนุนกัน โดยไม่เบียดเบียน ไม่เอาเปรียบกัน
- ง. เพื่อความมีส่วนร่วมและร่วมรับผิดชอบ
- จ. เพื่อความพร้อมเพรียงสามัคคี
- ฉ. เพื่อป้องกันความชั่วและความเสื่อมเสียหาย
- ช. เพื่อกันคนชั่วร้าย และให้โอกาสคนดี
- ญ. เพื่อเอื้อโอกาสให้ชีวิตและกิจการพัฒนาและดำเนินสู่จุดหมาย
- ฎ. เพื่อความตั้งงามดงามมีวัฒนธรรมของสังคม
- ฏ. เพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงแห่งหลักการ

2) การรู้จักใช้อิทธิฤทธิ์ (อิทธิยสังวร) เรารับรู้สิ่งแวดล้อมโดยผ่านทาง อิทธิฤทธิ์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ถ้ารับรู้ใช้หูตาไม่เป็น เช่น ดูไม่เป็น ฟังไม่เป็น แทนที่จะได้ประโยชน์ก็จะเกิดโทษ เช่น เกิดความลุ่มหลงมัวเมา ถูกหลอกหลวง และเสื่อมเสียสุขภาพ เป็นต้น ตลอดจนนำไปสู่การใช้มือและ

สมองเพื่อการแย่งชิงหรือทำลาย จึงต้องพัฒนาพฤติกรรมในการใช้อิทธิฤทธิ์ ให้ดู ฟัง เป็นต้น อย่างมีสติ เมื่อดูเป็น ฟังเป็น เช่น ดูทีวีเป็น ฟังวิทยุเป็น รู้จักใช้ตาหูแสวงหาความรู้ เป็นต้น ก็จะได้ปัญญา ได้คุณภาพชีวิต และนำไปสู่การใช้มือและสมองเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันและทำการสร้างสรรค์

หลักปฏิบัติที่สำคัญในการใช้อิทธิฤทธิ์ คือ

ก. รู้จักพิจารณาเลือกเฟ้นสิ่งที่จะดู จะฟัง เป็นต้น แยกแยะได้อย่างรู้เท่าทันว่า สิ่งใด รายการใด ดึงตามหรือไม่ เป็นคุณประโยชน์หรือเป็นโทษ เป็นภัย แล้วหลีกเลี่ยงสิ่งที่ชั่วร้ายเป็นโทษภัย และรับดูรับฟังสิ่งที่ดีงามเป็นประโยชน์

ข. ดู ฟัง เป็นต้น อย่างมีสติ ควบคุมตนเองได้ รู้จักประมาณ รู้พอดี ไม่ปล่อยตัวให้ลุ่มหลงมัวเมา ตกเป็นทาสของสิ่งที่ดูที่ฟังเป็นต้นนั้น อันจะทำให้สิ้นเปลืองเงินทอง สูญเสียเวลา เสียสุขภาพ เสียการงาน เสียการเล่าเรียน เป็นต้น

ค. ไม่เห็นแก่ความสนุกสนานบันเทิงไม่ติดอยู่แค่ความพอใจไม่พอใจ แต่รู้จักดู รู้จักฟัง ให้ได้คุณค่าที่ดึงมาเป็นประโยชน์สูงขึ้นไปกว่านั้น โดยเฉพาะที่สำคัญคือต้องให้ได้ปัญญา และคิดที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชีวิตและสังคม

3) การหาเลี้ยงชีพที่บริสุทธิ์ (อาชีวนิวิธาน) การทำมาหาเลี้ยงชีพ เป็นพฤติกรรมหลักในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ถ้ามีผู้หาเลี้ยงชีพโดยวิธีทุจริต เป็นมิถิณาชีพ นอกจากชีวิตของคนนั้นเองจะชั่วร้ายเสื่อมเสียแล้ว ก็ก่อความเดือดร้อนแก่สังคมอย่างมาก จึงต้องย้ำเน้นกันอย่างยั้งในเรื่อง การพัฒนาสัมมาชีพ และส่งเสริมให้ประชาชนฝึกฝนตนให้สามารถประกอบสัมมาชีพ คือหาเลี้ยงชีพโดยทางสุจริต ไม่ผิดกฎหมาย สัมมาชีพจึงมีลักษณะที่สำคัญๆ ดังนี้

- เป็นอาชีพการงานที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ก่อเวรภัยหรือสร้าง

ความเดือดร้อนเสียหายแก่สังคม

- เป็นอาชีพการงานที่ช่วยแก้ไขปัญหา หรือสร้างสรรค์ชีวิตและสังคมในทางใดทางหนึ่ง
- เป็นอาชีพการงานที่ช่วยให้ผู้ทำได้พัฒนาชีวิตของตนให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น ทั้งด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา
- เป็นอาชีพการงานที่ไม่ทำลายคุณค่าของชีวิต และไม่เสื่อมเสียคุณภาพชีวิต แต่ทำให้ชีวิตของตนมีคุณค่ามากกว่าเดิม
- เป็นอาชีพการงานที่ทำให้ได้ปัจจัยเลี้ยงชีพมาด้วยเรี่ยวแรง กำลังกาย กำลังสติปัญญา ความเพียรพยายาม ความสามารถ และฝีมือของตน และทำให้ได้ฝึกฝนพัฒนาความเชี่ยวชาญ จัดเจนหรือฝึกปรือฝีมือในทางสร้างสรรค์ยิ่งขึ้นไป

4) การเสพบริโภคปัจจัยโดยใช้ปัญญา (ปัจจัยปฏิเสวนา) พฤติกรรมของมนุษย์ในที่สุดก็มาลงที่การกิน ใช้ เสพ บริโภค ถ้ามนุษย์ไม่พัฒนาพฤติกรรมในการเสพบริโภค ก็จะก่อปัญหาอย่างมากทั้งแก่ชีวิต แก่สังคม และแก่โลก เพราะเขาจะกิน ใช้ บริโภคปัจจัย 4 และสิ่งของเครื่องใช้ทั้งหลาย รวมทั้งเทคโนโลยี ด้วยโมหะ ก่อให้เกิดความลุ่มหลงมัวเมา ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย ความเสื่อมเสียคุณภาพชีวิต การใช้จ่ายสิ้นเปลือง การขัดแย้งแย่งชิง เบียดเบียนกันในสังคม การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และการก่อมลภาวะเป็นต้น จึงต้องพัฒนาพฤติกรรมในการกิน ใช้ เสพ บริโภค ให้เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากปัญญาที่รู้เข้าใจและปฏิบัติให้ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ของปัจจัย 4 ตลอดจนเทคโนโลยีนั้นๆ เริ่มแต่รับประทานอาหารเช้าเพื่อบำรุงเลี้ยงร่างกายให้แข็งแรงมีสุขภาพดี ไม่ใช้กินเพียงเพื่อเอร็ดอร่อย อวดโก้ อวดฐานะ หรือตื่นตามค่านิยมฟูฟ่า ให้เป็นการกินด้วยปัญญาที่ทำให้รู้จักประมาณในการบริโภคหรือกินพอดี ที่เรียกว่า โภชนะมัตตัญญูตา ตลอดจนการใช้สอยสิ่งต่างๆ อย่างประหยัด ซึ่งทำให้ได้ประโยชน์มากที่สุดโดย

สิ้นเปลืองน้อยที่สุด

ปัจจัยปฏิเสวนา หมายถึง การใช้ปัญญาทำความเข้าใจ แล้วบริโภคปัจจัยทั้งหลายให้ได้ผลตรงพอดีตามคุณค่าแท้ที่เป็นจุดหมายของการบริโภคสิ่งนั้นๆ ศีลหมวดนี้มีหลักในการปฏิบัติดังนี้

ก. บริโภคด้วยความรู้ตระหนักว่าการมี-ใช้-บริโภคสิ่งเหล่านั้นมิใช่เป็นจุดหมายของชีวิต แต่มันเป็นปัจจัยเครื่องช่วยเกื้อหนุนให้เราสามารถพัฒนาชีวิต และทำการสร้างสรรค์ประโยชน์สุขที่สูงยิ่งขึ้นไป

ข. บริโภคด้วยความรู้เท่าทันต่อวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการบริโภค ใช้สอยสิ่งนั้นๆ เช่น การสวมรองเท้ามีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยปกป้องเท้ามิให้เป็นอันตรายจากสิ่งกระทบกระทั่งและเชื้อโรคเป็นต้น และเพื่อช่วยให้เดินวิ่งได้สะดวกรวดเร็วทนนาน เป็นต้น มิใช่สวมใส่เพื่ออวดโก้แสดงฐานะกันตามค่านิยมที่เลื่อนลอย

ค. บริโภคโดยพิจารณาจัดสรรควบคุมให้ได้ปริมาณ ประเภท และคุณสมบัติของสิ่งที่บริโภคตรงพอดีกับวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการบริโภคสิ่งนั้น เช่น บริโภคอาหารในปริมาณและประเภท ซึ่งพอดีกับความต้องการของร่างกายที่จะช่วยให้มีสุขภาพดี

ง. สามารถละเว้นหรือเลิกเสพบริโภคสิ่งที่ไม่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนชีวิต เช่น สิ่งที่ทำลายสุขภาพเป็นต้น โดยไม่เห็นแก่การเสพรส หรือความโก้หรูหร่า เป็นต้น

2. สมาธิ หมายถึง การฝึกฝนพัฒนาในด้านจิตใจ มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะจิตใจเป็นฐานของพฤติกรรม เนื่องจากพฤติกรรมทุกอย่างเกิดขึ้นจากความตั้งใจหรือเจตนา และเป็นไปตามเจตจำนงและแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลัง ถ้าจิตใจได้รับการพัฒนาให้ตั้งมั่นแล้ว ก็จะควบคุมดูแลและนำพฤติกรรมไป ในทางที่ตั้งใจด้วย แม้ความสุขความทุกข์ในที่สุดก็อยู่ที่ใจ

ยิ่งกว่านั้น ปัญญาจะเจริญงอกงามได้ ต้องอาศัยจิตใจที่เข้มแข็งสู้ปัญหา

เอาใจใส่ มีความเพียรพยายามที่จะคิดค้นไม่ทอดยถย ยิ่งเรื่องที่เกิดหรือพิจารณาหนักหรือละเอียดลึกซึ้ง ก็ยิ่งต้องมีจิตใจที่สงบแน่วแน่มไม่ฟุ้งซ่าน ไม่พลุ่งพล่านกระวนกระวาย คือต้องมีสมาธิ จึงจะคิดได้ชัดเจน เจาะลึกทะลุได้ และมองเห็นทั่วตลอด จิตที่ฝึกดีแล้ว จึงเป็นฐานที่จะให้ปัญญาทำงานและพัฒนาอย่างได้ผล

การพัฒนาจิตใจนี้ มีสมาธิเป็นแกน หรือเป็นศูนย์กลาง จึงเรียกร่างๆ ว่า “สมาธิ” และอาจแยกออกได้เป็นการพัฒนาคุณสมบัติของจิตใจในด้านต่างๆ คือ

ก) **พัฒนาคุณธรรมซึ่งเป็นคุณภาพของจิตใจ** กล่าวคือ คุณสมบัติที่เสริมสร้างจิตใจให้ดีงาม ให้เป็นจิตใจที่สูง ประณีต และประเสริฐ เช่น

- เมตตา คือ ความรัก ความปรารถนาดี เป็นมิตร อยากให้ผู้อื่นมีความสุข
- กรุณา คือ ความสงสารอยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์
- มุทิตา คือ ความพลอยยินดี พร้อมทั้งส่งเสริมสนับสนุนผู้ที่ประสบความสำเร็จ มีความสุข หรือก้าวหน้าในการทำสิ่งที่ดีงาม
- อุเบกขา คือ ความวางตัววางใจเป็นกลาง เพื่อรักษาธรรม เมื่อผู้อื่นควรจะต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของเขาตามเหตุและผล
- จาคะ คือ ความมีน้ำใจเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่เห็นแก่ตัว
- กตัญญูกตเวทิตา คือ ความรู้จักคุณค่าแห่งการกระทำของผู้อื่น และแสดงออกให้เห็นถึงการรู้คุณค่านั้น
- หิริ คือ ความอายบาป ละอายใจต่อการทำความชั่ว
- โอตตปปะ คือ ความกลัวบาป เกรงกลัวต่อความชั่ว คร้ามขยาดต่อทุจริต

- คารวะ คือ ความเคารพ ความใส่ใจรู้จักให้ความสำคัญแก่สิ่งนั้นผู้นั้น อย่างถูกต้องเหมาะสม
- มัทวะ คือ ความอ่อนโยน สุภาพ นุ่มนวล ไม่กระด้าง
- ข) **พัฒนาสมรรถภาพและประสิทธิภาพของจิตใจ** โดยเสริมสร้างคุณสมบัติที่ทำให้จิตใจมีความเข้มแข็ง หนักแน่นมั่นคง แก่ล้าก็สามารถทำกิจหน้าที่ได้ผลดี เช่น
- ฉันทะ คือ ความใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์ อยากรู้ความจริงและใฝ่ที่จะทำสิ่งดีงามให้สำเร็จ อยากรู้ถึงภาวะดีงามอันเลิศสูงสุด
- วิริยะ คือ ความเพียร บุกฝ่าไปข้างหน้า เอาธุระรับผิดชอบ ไม่ยอมทอดทิ้งกิจหน้าที่
- อุตสาหะ คือ ความขยัน ความอดสู ความสู้ยากบากบั่น ไม่ย่อ ไม่ถอย
- ขันติ คือ ความอดทน ความเข้มแข็ง ความทนทาน หนักแน่น มั่นคง
- จิตตะ คือ ความมีใจจดจ่อ ใส่ใจ อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่กิจหน้าที่หรือสิ่งที่ทำ
- สัจจะ คือ ความตั้งใจจริง จริ่งใจและจริงจัง เอาจริงเอาจัง มั่นแน่วต่อสิ่งที่ทำไม่เหยาะเหยะไม่เรรวนไม่กลับกลาย
- อธิษฐาน คือ ความตั้งใจเด็ดเดี่ยว ความมุ่งมั่นแน่วแน่ต่อจุดหมาย
- ตบะ คือ พลังเผากิเลส กำลังความเข้มแข็งพากเพียรในการทำกิจหน้าที่ให้สำเร็จ โดยแผดเผาเรงงับยับยั้งกิเลสตัณหาได้ ไม่ยอมแก่ทุจริต และไม่เห็นแก่ความสุขสำราญปรนเปรอ
- สติ คือ ความระลึกรู้ได้ ไม่เผอเรอ ไม่เลื่อนลอย ทันต่อสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นไปซึ่งจะต้องเกี่ยวข้องกับทุกอย่าง กำหนด

จิตไว้กับกิจหน้าที่ หรือสิ่งที่ทำ กันยังใจจากสิ่งที่
เสื่อมเสียหายเป็นโทษ และไม่ปล่อยโอกาสแห่ง
ประโยชน์หรือความดีงามความเจริญให้เสียไป

- สมาธิ คือ ภาวะจิตที่ตั้งมั่น แน่วแน่ ได้ที่ อยู่ตัว สงบ อยู่กับ
สิ่งที่ต้องการทำ ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่แกว่งไกว ไม่มีอะไร
รบกวนได้

ค) พัฒนาความสุขและภาวะที่เกื้อหนุนสุขภาพของจิตใจ คุณสมบัตินี้
ควรเสริมสร้างขึ้นให้มีอยู่ประจำในจิตใจ เพื่อความมีสุขภาพจิตที่ดี
พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้หลายอย่าง โดยเฉพาะ

- ปราโมทย์ คือ ความร่าเริง สดชื่น เบิกบานใจ ไม่หดหู่หรือห่อเหี่ยว
- ปีติ คือ ความอิ่มใจ ปลาบปลื้ม เปรมใจ พูใจ ไม่หือหิวแห้งใจ
- ปัสสัทธิ คือ ความสงบเย็น ผ่อนคลายกายใจ ไม่คับ ไม่เครียด
- สุข คือ ความคล่องใจ สะดวกสบายใจ สมใจ ไม่มีอะไรบีบ
คั้นติดขัดคับข้อง
- สันติ คือ ความสงบ ปราศจากความร่าร้อนกระวนกระวาย ซึ่ง
- เกษม คือ ความปลอดโปร่ง ความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย โส่ง
โปร่งใจไร้กังวล
- สติภาพ คือ ความเย็นสบาย ไม่มีอะไรแผดเผาใจ ไม่ตรอมตรม
- เสรีภาพ คือ ความมีใจเสรี เป็นอิสระ ไม่ถูกผูกมัดติดขัด จะไป
ไหนก็ได้ตามประสงค์
- ปรีโยทาดตา คือ ความผ่องใส ผุดผ่อง แจ่มจ้า กระจ่าง สว่างใจ
ไม่มีความขุ่นมัวเศร้าหมอง
- วิมริยาทิกัดตา คือ ความมีใจไร้พรมแดน ไม่กีดกันจำกัดตัวหรือ
หมกมุ่นติดค้าง มีจิตใจใหญ่กว้างไร้ขอบคันเขตแดน

คุณสมบัตินี้ทั้งหลายที่กล่าวมานี้ แม้จะดีงามเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง แต่
บางอย่างอาจถูกนำไปใช้ในทางที่ผิด ก่อให้เกิดโทษได้ (เช่น เพียรในการ

ลักของเขา) หรือนำไปพ่วงกับการกระทำที่ไม่ดี (เช่น ปิติปลื้มใจที่รังแกเขา
ได้) หรือใช้ผิดเรื่องผิดที่ผิดกรณีผิดสถานการณ์ (เช่น มุทิตาพลอยยินดีส่ง
เสริมคนที่ได้ลาภหรือประสบความสำเร็จโดยทางทุจริต) เป็นต้น จึงต้อง
ศึกษาให้เข้าใจความหมายความมุ่งหมาย และการใช้งานเป็นต้นให้ชัดเจน
และรู้จักปฏิบัติให้ถูกต้องพอดี

การพัฒนาในด้านจิตใจนี้ เมื่อปฏิบัติสูงขึ้นไป ความสำคัญของสมาธิ
ที่เป็นแกนหรือเป็นศูนย์กลาง จะยิ่งเด่นชัดมากขึ้น และเมื่อสมาธิเจริญขึ้น
ไปจนจิตแน่วตั้งอยู่ตัวอย่างแท้จริงแล้ว ผู้บำเพ็ญสมาธินั้นก็จะบรรลุภาวะ
จิตที่เรียกว่า “ฌาน” ซึ่งเป็นสมาธิจิตขั้นสูง

การพัฒนาจิตใจหรือเรื่องของสมาธิทั้งหมดนี้แม้จะมีประโยชน์มากมาย
นำไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ได้หลายอย่าง เช่น ในเรื่องพลังจิต และในด้าน
การหาความสุขทางจิตใจ แต่คุณค่าแท้จริงที่ท่านมุ่งหมาย ก็คือ เพื่อเป็น
ฐานหรือเป็นเครื่องเกื้อหนุนการพัฒนาปัญญา

การทำงานทางปัญญาที่ยิ่งละเอียดซับซ้อนและลึกซึ้งมากขึ้น ก็ยิ่ง
ต้องการสมาธิจิตสูงขึ้น การพัฒนาจิตใจหรือสมาธินี้จึงมีความสำคัญมาก

๘. ปัญญา หมายถึง การพัฒนาปัญญา ซึ่งมีความสำคัญสูงสุด
เพราะปัญญาเป็นต้นทางและควบคุมพฤติกรรมทั้งหมด คนเราจะมี
พฤติกรรมอะไร อย่างไร และแคไหน ก็อยู่ที่ว่าจะมีปัญญาชั้นนำหรือบอก
ทางให้เท่าใด และปัญญาเป็นตัวปลดปล่อยจิตใจ ให้ทางออกแก่จิตใจ เช่น
เมื่อจิตใจอึดอัดมีปัญหาคิดตันอยู่ พอเกิดปัญญารู้ว่าจะทำอย่างไร จิตใจก็
โล่งเป็นอิสระได้การพัฒนาปัญญาเป็นเรื่องกว้างขวางแยกออกไปได้หลายด้าน
และมีหลายขั้นหลายระดับ เช่น

ก) ปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพประสบความสำเร็จ

- ความรู้ความเข้าใจข้อมูลความรู้ รวมทั้งศิลปวิทยาการต่าง ๆ
เข้าถึงเนื้อหาความหมายได้ถูกต้องชัดเจน

- การรับรู้เรียนรู้อย่างถูกต้องตามเป็นจริง ตรงตามสภาวะของสิ่งนั้นๆ หรือตามที่มันเป็น
- ความรู้จักจับสาระของความรู้หรือเรื่องราวต่างๆ รู้จุด รู้ประเด็น สามารถยกขึ้นพูด ยกขึ้นชี้แจง หรือยกขึ้นวางเป็นหลักได้
- ความรู้จักสื่อสารถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจและความต้องการของตน ให้ผู้อื่นรู้ตาม เห็นตาม เป็นต้น
- การคิดการวินิจฉัยที่ถูกต้องชัดเจนและเที่ยงตรง
- ความรู้จักแยกแยะวิเคราะห์วิจัยสืบสาวเหตุปัจจัยของเรื่องราวต่างๆ ที่จะทำให้สามารถแก้ไขปัญหาและทำการสร้างสรรค์ต่างๆ ได้
- ความรู้จักจัดทำดำเนินการหรือบริหารจัดการกิจการต่างๆ ให้สำเร็จผลตามที่มุ่งหมาย
- ความรู้จักเชื่อมสัมพันธ์ประสบการณ์ข้อมูลและองค์ความรู้ต่างๆ โยงเข้ามาประสานเป็นภาพองค์รวมที่ชัดเจน หรือโยงออกไปสู่ความหยั่งรู้ยังเห็นใหม่ๆ ได้

ข) ปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินเข้าสู่วิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงาม

- ความรู้เข้าใจในระบบความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลายที่อิงอาศัย สืบเนื่องส่งผลต่อกันตามเหตุปัจจัย มองเห็นภาวะและกระบวนการที่ชีวิต สังคม และโลกคือหมู่สัตว์ มีความเป็นมาและจะเป็นไป ตามกระแสแห่งเจตจำนงและเหตุปัจจัยที่ตนประกอบสร้าง สมจัดสรรและมีปฏิสัมพันธ์กับปัจจัยอื่นทั้งหลาย เรียกว่า ว่าเป็นไปตามกรรม

ค) ปัญญาที่ช่วยให้บรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิตที่ดีงาม

- ความรู้เข้าใจเข้าถึงเท่าทันความจริงของสังขารคือโลกและชีวิตที่เปลี่ยนแปลงเป็นไปตามกฎธรรมดาของธรรมชาติ จนสามารถวางใจถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลาย ทำจิตใจให้หลุดพ้นเป็นอิสระได้ โดยสมบูรณ์ และมีชีวิตที่เป็นอยู่ด้วยปัญญาอย่างแท้จริง

การศึกษา 3 ด้านที่เรียกว่าไตรสิกขา คือศีล สมาธิ ปัญญา นี้ เป็นหลักใหญ่ของพระพุทธศาสนา เป็นระบบและเป็นกระบวนการทั้งหมดของการพัฒนาคน จากหลักไตรสิกขานี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักธรรมและข้อธรรมแยกย่อยออกไปมากมาย อย่างที่เรามักเห็นหรือได้ยินเป็นหมวดๆ หรือเป็นชุดๆ มี 3 ข้อบ้าง 4 ข้อบ้าง 5 ข้อบ้าง ฯลฯ หลักธรรมแต่ละหมวดแต่ละชุดเหล่านั้น ก็คือข้อปฏิบัติเพื่อการพัฒนาชีวิตพัฒนาสังคมในขั้นตอนหรือในส่วนปลีกย่อยต่างๆ แต่ละหมวดแต่ละชุดมักจะมีสาระบางส่วนของไตรสิกขาครบทั้ง 3 อย่าง ประสานหรือบูรณาการกันอยู่ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ตามความเหมาะสมกับกรณีนั้นๆ

3. กิจกรรมที่เกื้อหนุนกระบวนการของการศึกษา

สำหรับชาวพุทธที่เป็นชาวบ้านทั่วไป มีหลักธรรมชุดหนึ่งที่รู้จักกันดี เป็นข้อปฏิบัติสำคัญที่ขยายไตรสิกขาลงมาสู่ชีวิตและสังคมในวงกว้าง ซึ่งชีวิตของคนส่วนใหญ่มีความเกี่ยวข้องกับอาศัยวัตถุและมีความสัมพันธ์กับผู้อื่นที่แตกต่างหลากหลายมาก หลักธรรมชุดนี้ก็คือ ทาน ศีล ภาวนา ที่เรียกว่า **บุญกิริยาวัตถุ** (หลักการทำบุญ) 3 อย่าง ซึ่งเป็นหลักการเบื้องต้นในการฝึกฝนพัฒนาคนให้เจริญงอกงามในความดี

หลักธรรมชุดนี้ ซึ่งเรียกสั้น ๆ ว่า **บุญกิริยา** เมื่อนำมาปฏิบัติกันอย่างถูกต้องและให้แพร่หลาย จะช่วยเสริมสร้างความมั่นคงและความสงบสุขแก่สังคม และเป็นพื้นฐานที่จะช่วยให้ก้าวต่อไปในไตรสิกขาได้อย่างดี ดังจะยกตัวอย่างวิธีปฏิบัติดังนี้

1. **ทาน** คือการให้ การเผื่อแผ่แบ่งปัน ที่ควรเน้น คือ

ก) **การถวายทานแก่พระภิกษุสามเณร** ในฐานะที่ท่านปฏิบัติธรรมเป็นแบบอย่าง และเป็นผู้ดำรงธรรมไว้ให้แก่สังคม ในเมื่อท่านอุทิศชีวิตให้แก่ธรรม ด้วยการเล่าเรียน ปฏิบัติ และเผยแผ่สั่งสอน โดยมีได้ประกอบอาชีพเลี้ยงชีวิตด้วยผลตอบแทน และฝากชีวิตด้านวัตถุไว้กับประชาชนชาวพุทธฝ่ายคฤหัสถ์จึงถือเป็นหน้าที่ที่จะดูแลบำรุง ให้ท่านมีกำลังบำเพ็ญศาสนกิจ ด้วยการถวายปัจจัย 4

ข) **การสงเคราะห์ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ที่มีความจำเป็น** เช่น ให้เสื้อผ้า อาหาร และปัจจัยยังชีพทั้งหลายแก่ผู้ด้อยโอกาส คนยากไร้ขาดแคลนทั่วไป คนเจ็บไข้ คนพิการ ผู้ตกทุกข์ได้ยาก ผู้ประสบภัย เช่น อัคคีภัย วิกฤติภัย อุทกภัย เป็นต้น

ค) **การส่งเสริมสนับสนุนบุคคลและกิจการที่ดั่งงามสร้างสรรค์** ด้วยการร่วมกันจัดตั้งกิจการการกุศล หรือบริจาคทุนให้กำลังสนับสนุน แก่

บุคคลและกิจการมีมูลนิธิเป็นต้น ที่บำเพ็ญสาธารณประโยชน์

ง) **การบำเพ็ญอุกภัยทาน** คือ บำเพ็ญเมตตากรุณธรรม ให้ความไม่มียภัยแก่สัตว์ทั้งหลาย ทั้งสัตว์บก สัตว์บิน และสัตว์น้ำ ด้วยการไม่รังแก ไม่เบียดเบียน ช่วยสงวนพันธุ์ช่วยอนุรักษ์ถิ่นที่อยู่อาศัยของมันด้วยการรักษาป่า เป็นต้น

2. **ศีล** คือ การประพฤติดีงาม มีพฤติกรรมที่ไม่เบียดเบียนและฝึกหัดขัดเกลา เฉพาะอย่างยิ่ง

ก) **รักษาศีล 5** สำหรับคฤหัสถ์คือชาวบ้านผู้ยังแสวงหาวัตถุหรือสิ่งเสพบริโภคต่าง ๆ เมื่อต่างคนต่างหา ทุกคนก็อยากได้อย่างเอาให้มากที่สุด คนที่มีกำลัง มีโอกาส มีความสามารถมากกว่า ก็จะข่มเหงรังแกคนที่อ่อนแอกว่า ที่ด้อยกำลัง ด้อยโอกาส สังคมก็จะเดือดร้อน เต็มไปด้วยการเบียดเบียนแย่งชิง ด้วยเหตุนี้ท่านจึงวางหลักศีล 5 ไว้เป็นกรอบหรือเป็นขอบเขต ว่าใครจะแสวงหาอย่างไรก็หาไป แต่ขอให้อยู่ในขอบเขตที่จะไม่ละเมิดศีล 5 ข้อนี้ แล้วสังคมก็จะสงบสุขพอสมควร ไม่ถึงกับลุกเป็นไฟ และทุกคนก็จะพออยู่กันดี และพอมีความสุขได้มากบ้างน้อยบ้าง โดยให้ทุกคน

- 1) เว้นจากปาณาติบาต ไม่ละเมิดต่อชีวิตร่างกายกัน รวมทั้งไม่รังแกสัตว์
- 2) เว้นจากกามทินนาทาน ไม่ละเมิดต่อกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของกันและกัน
- 3) เว้นจากกาเมสุมิจฉาจาร ไม่ละเมิดต่อคู่ครองของรักของหวงกัน
- 4) เว้นจากมสุสาวาท ไม่ละเมิดต่อกันทางวาจา ไม่ทำร้ายหรือทำลายผลประโยชน์กันด้วยวาจาเท็จ โกหกหลอกลวง
- 5) เว้นจากสุรายาเมาสิ่งเสพติด ไม่คุกคามต่อความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยของผู้อื่นด้วยการมีพฤติกรรมที่ขาดสติสัมปชัญญะ เพราะเสพสิ่งเสพติด

ข) รักษา โบสถ หรือศีล 8 ศีล 5 นั้นช่วยให้สังคมมีความสงบเรียบร้อย อย่างน้อยไม่เดือดร้อนจนถึงกับลุกเป็นไฟ แต่ก็ไม่ใช่หลักประกันว่าคนจะมีความสุข ผู้ที่ปรารถนาชีวิตที่ดีงามมีความสุข ควรฝึกหัดพัฒนาตนต่อไป ด้วยการรักษาโบสถหรือศีล 8 ซึ่งมีข้อปฏิบัติเพิ่มจากศีล 5 อีก 3 ข้อ และเปลี่ยนแปลงรายละเอียดจากเดิม 1 ข้อ (ข้อ 3) ตามประเพณีทั่วไป นิยมรักษาเพียง 7-8 วัน ครั้งหนึ่ง คือ ในวันขึ้น-แรม 8 ค่ำ และขึ้น-แรม 15 ค่ำ หรือแรม 14 ค่ำในเดือนขาด

การรักษาโบสถนี้ เป็นการฝึกตนในการรักษาอิสรภาพของชีวิตไว้ไม่ให้ชีวิตและความสุขของตนต้องไปขึ้นต่อการเสพหรือบริโภควัตถุมากเกินไป ไม่ให้กลายเป็นคนลุ่มหลงมัวเมาในวัตถุ กล่าวคือใน 6-7 วันที่ผ่านมา เคยแต่ตามใจตนเอง หาความสุข ด้วยการกินตามใจชอบ ยุ่งอยู่กับการสนุกสนานดูฟังการบันเทิง และบำเรอสัมผัสกายด้วยการนอนฟูกฟูกหุหรือ พอมมาถึงวันที่ 7 หรือ 8 ก็หัดเป็นอยู่อย่างๆ โดยพึ่งวัตถุแต่เพียงเท่าที่จำเป็นหรือพอแก่ความต้องการที่แท้จริงของชีวิต ฝึกเป็นอยู่ให้ดีงามและมีความสุข โดยไม่ต้องพึ่งการบำเรอ ตา หู จมูก ลิ้น และกายสัมผัส เช่น กินอาหารเพียงในเวลาจำกัดแค่เที่ยงวันเท่าที่เพียงพอแก่สุขภาพ

การปฏิบัติตามหลักการรักษาโบสถนี้ นอกจากเป็นการฝึกตนให้มีความสุขได้ง่ายขึ้นและพร้อมที่จะก้าวต่อไปในการพัฒนาชีวิตขั้นสูงขึ้นไปแล้ว ก็จะทำให้มีวัตถุเสพบริโภคเหลือพอที่จะนำไปเผื่อแผ่ให้มีความสุขแก่ผู้อื่น และมีเวลาเหลือจากการมัวเมาเสพวัตถุที่จะนำไปใช้ในทางที่ดีงามสร้างสรรค์อย่างอื่น โดยเฉพาะในขั้นภาวนาที่เป็นการพัฒนาชีวิตจิตใจ และพัฒนาปัญญาของตน ตลอดจนไปบำเพ็ญทาน ทำการสงเคราะห์ หรือบำเพ็ญประโยชน์ด้านอื่นๆ

ศีล 8 เฉพาะข้อที่ต่างและเพิ่มจากศีล 5 คือ

3) เว้นจากพรหมจรรย์ ถือพรหมจรรย์ งดเว้นเมถุน

6) เว้นวิกาลโภชนา ไม่รับประทานอาหารในเวลาวิกาล คือหลัง

เที่ยงวัน

7) เว้นนัจจิตวาทิต-มาลาคันธวิเลปะนยะ งดการพ้อนรำขับ ร้องเล่นดนตรีดูการละเล่น และการประดับตกแต่งร่างกาย ใช้น้ำหอมเครื่องลูบไล้

8) เว้นอุจจาสนนมหาสยนะ งดนอนบนฟูกฟูกที่นึ่งที่นอนสูงใหญ่หุหรอบำเรอ

3. ภาวนา คือการพัฒนาชีวิต โดยเฉพาะในที่นี้หมายถึงการพัฒนาชีวิตด้านใน คือจิตใจและปัญญา และที่เน้นเป็นพิเศษสำหรับภาวนาในระดับบุญกิริยาวัตถุนี้ พระพุทธเจ้าทรงหมายถึง การเจริญเมตตาจิต ซึ่งเป็นฐานของทานและศีล เพราะเมตตาหรือความมีน้ำใจไมตรีต่อกันนี้ เป็นคุณสมบัติที่แท้จริงในตัวมนุษย์ที่จะรักษาสันติภาพไว้ในสังคมและทำให้โลกมีความร่มเย็นเป็นสุข

นอกจากนี้ยังมีข้อปฏิบัติและกิจกรรมดีงามอีกหลายอย่างในการพัฒนาจิตใจ (จิตตภาวนา) และพัฒนาปัญญา (ปัญญาภาวนา) ดังที่ท่านยกตัวอย่างไว้ เช่น

ก) ธรรมสวณะ คือ การฟังธรรม รวมทั้งการอ่านคัมภีร์หาความรู้ ธรรม หรือเรื่องเกี่ยวกับความจริงความดีงาม

ข) ธรรมเทศนา คือ การแสดงธรรม บอกกล่าว แนะนำ ให้ความรู้ ธรรม หรือเรื่องเกี่ยวกับความจริงความดีงาม

ค) ทิฏฐุชกรรม คือ การทำความเห็นให้ตรง ไม่ว่าจะทำอะไร ก็ทำด้วยสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นความเข้าใจที่ถูกต้อง หรือปรับความคิดเห็นของตนให้ถูกต้องตามหลักการของธรรมนั้นๆ เช่น ให้ทาน เพื่อช่วยเขา ด้วยเมตตาการุณย์และสละโลภะหรือมัจฉริยะ ในใจของตน ไม่ใช่ให้เพื่อหาผลตอบแทน เป็นต้น

การประสานกิจกรรมแห่งทาน ศีล และภาวนา

ในวัฒนธรรมของชาวพุทธแต่โบราณนิยมว่า ในวันที่พักผ่อนจากการทำงานอาชีพหรือในวันสำคัญทางพระศาสนา โดยเฉพาะในวันอุโบสถ ที่เรียกกันว่า วันพระ ชาวพุทธจะบำเพ็ญบุญกุศกริยาทั้ง 3 อย่าง คือ ทั้งทาน ศีล และภาวนา ประสานพร้อมไปด้วยกัน ดังคำที่พูดติดปากกันมาว่า “วันพระให้ทาน รักษาศีล และฟังเทศน์ฟังธรรม” ในวันเช่นนั้น ซึ่งเป็นวันที่รักษาศีลเป็นพิเศษ ผู้คนว่างเว้นทั้งจากการประกอบอาชีพ และจากกิจกรรมในทางสนุกสนานบันเทิงมัวเมา (ไม่ต้องพูดถึงอบายมุขทั้งหลาย) จึงมีเวลาและโอกาสมากมายที่จะทำกิจกรรมที่ดั่งงามเป็นประโยชน์เป็นบุญเป็นกุศลที่ท่านเรียกว่า “อนวัชกรรม”

ชาวพุทธในสมัยปัจจุบันอาจจะอนุวัตตามคตินี้ โดยใช้วันหยุดงานเป็นวันสำหรับจัดทำกิจกรรมต่างๆ ที่ดั่งงามสร้างสรรค์ ตามหลักทาน ศีล ภาวนานั้น เช่น

- บำเพ็ญทาน ทั้งถวายทานแก่พระภิกษุสามเณร ช่วยเหลือเด็กกำพร้า คนชรา คนพิการ คนยากไร้ขาดแคลน และบำเพ็ญอภัยทานแก่สัตว์ทั้งหลาย
- รักษาศีล 8 ตามกำลัง อย่างน้อยก็รักษาศีล 5 ให้มั่นคง
- จัดกิจกรรมเสริมธรรมเสริมปัญญา เช่น บรรยาย ปาฐกถา อภิปราย และสนทนาธรรม เป็นต้น หรือจะอ่านหนังสือ จะค้นคว้าดำริดำร่าเป็นส่วนตัวก็ได้
- สวดมนต์ร่วมกัน เพื่อทบทวนพุทธวจนะ และเพื่อโน้มน้อมจิตใจสู่ความสงบหรือเตรียมจิตสู่สมาธิ
- ทำกิจกรรมบริหารสุขภาพเพื่อเป็นปัจจัยเอื้อต่อการพัฒนาชีวิตขั้นสูงขึ้นไปในทางจิตใจและปัญญา
- ทำกิจกรรมอื่นๆที่ไม่เสียหาย รวมทั้งกีฬา ที่มีความมุ่งหมาย

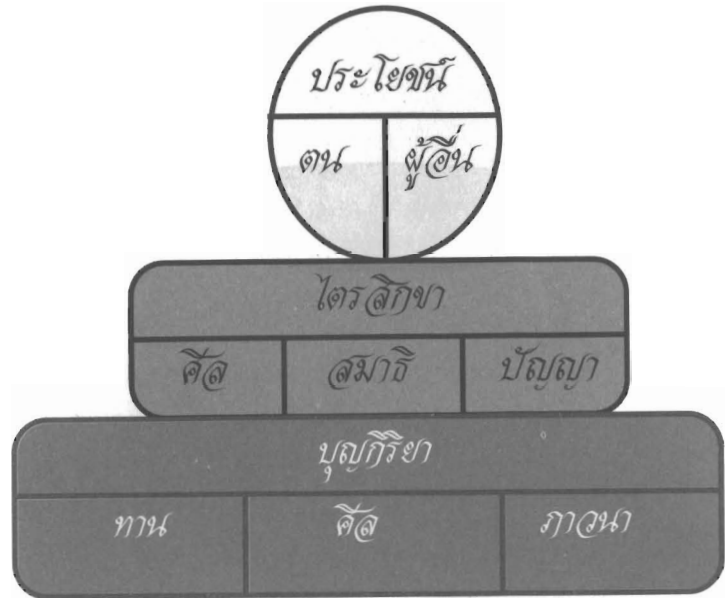
ชัดเจนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของตน หรือเพื่อฝึกวินัยและเสริมสร้างความสามัคคีมีน้ำใจต่อกันในสังคม

- เจริญจิตเจริญปัญญา ด้วยการฝึกสมาธิตามสมถวิถีส และพัฒนาปัญญาตามวิปัสสนาวิถีส
- ปลีกตัวแสวงวิเวกเพื่อสงบใจ พิจารณาธรรม และรื่นรมย์กับความสงบงามของธรรมชาติ
- ชวนกันบำเพ็ญประโยชน์ เช่น พัฒนาวัด พัฒนาโรงเรียน พัฒนาชุมชน สร้างสาธารณูปโภค ปลูกสวน ปลูกป่า เป็นต้น

ฯลฯ

ถ้าชาวพุทธพากันปฏิบัติตามหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้เพียงให้ได้ตามหลักการใหญ่ๆ ที่เป็นพื้นฐานเพียงเท่านั้น ก็มั่นใจได้ว่า ทุกคนจะมีชีวิตที่เจริญงอกงามมีความสุข สังคมจะร่มเย็นมั่นคงปลอดภัย โลกจะรื่นรมย์คงอยู่ในความเกษมสวัสดิ์ และพระพุทธศาสนาจะดำรงอยู่ยั่งยืนสถาพรวัฒนาเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนิกรคู่ฟ้าคู่แผ่นดิน

ภาคผนวก

บุญกิริยา กิจกรรมการทำบุญ	ไตรสิกขา การศึกษาอบรมหรือการพัฒนาชีวิต	ประโยชน์ (จุดหมาย)
ทาน: ให้ทาน ถวายทาน ช่วยเพื่อนมนุษย์ ส่งเสริมการกุศลและอภัยทาน	ศีล: การพัฒนาพฤติกรรมทางกาย วาจา ให้สัมพันธ์ด้วยดีกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม ทางวัตถุ ได้แก่ -การรักษาวินัยของชุมชน -การรู้จักใช้อินทรีย์ -การเลี้ยงชีพที่บริสุทธิ์ -การเสพบริโภคปัจจัยโดยใช้ปัญญา	ขั้น: ตาเห็น (ปัจจุบัน) เลขตาเห็น (เบื้องหน้า) สูงสุด เพื่อ: ตนเอง
ศีล ไม่เบียดเบียนก่อความเดือดร้อนแก่ใครๆ (ศีล 5) และพัฒนาตนให้พร้อมที่จะมีความสุข (ศีล 8)	สมาธิ: การฝึกฝนพัฒนาจิตใจให้มีคุณธรรม มีประสิทธิภาพ มีความสุข	ผู้อื่น สังคม- ส่วนรวม
ภาวนา: พัฒนาชีวิต จิตใจ ปัญญา ด้วยการฟังธรรม สนทนาธรรม ทำความเห็นให้ถูกต้อง	ปัญญา: การพัฒนาความรู้ความเข้าใจ	

กรอบแนวคิด

“ส่งเสริมการศึกษาและบำรุงพระพุทธศาสนา”

สภาพปัญหา

1.สถาบันพระพุทธศาสนา(วัด)

- 1.1 วัดจำนวนมากอยู่ในสภาพขาดการพัฒนา
- 1.2 วัดจำนวนมากขาด(ผู้มีคุณสมบัติที่จะเป็น)เจ้าอาวาส
- 1.3 มีวัดร้างจำนวนมาก
- 1.4 บางถิ่นวัดมีพระเณรกระจุกแน่น บางถิ่นวัดขาดแคลนพระเณร
- 1.5 วัดกับประชาชนทั้งภาครัฐและเอกชน ทั้งบ้านและโรงเรียนห่างเหินกันออกไป
- 1.6 วัดโดยทั่วไปขาดกิจกรรมที่สนองความต้องการและชักจูงศรัทธาของคนสมัยใหม่

2. ศาสนทายาท(พระภิกษุสามเณร)

- 2.1 ได้ศึกษาพระธรรมวินัยไม่ทั่วถึงและไม่ต่อเนื่อง
- 2.2 บางส่วนไม่ปฏิบัติศาสนกิจและประพฤดิเสียหาย
- 2.3 ชนบทและถิ่นห่างไกลขาดแคลนกำลัง
- 2.4 ผู้บวชตามประเพณีจำนวนมากขาดการเล่าเรียนและอบรมพระธรรมวินัย
- 2.5 เกิดสภาพขาดแคลนสามเณรโดยทั่วไปเนื่องจากเด็กวัยเรียนไม่นิยมหรือไม่มีโอกาสบรรพชา
- 2.6 พระสงฆ์ที่จะเผยแผ่ธรรม ให้เข้าถึงและนำคนยุคปัจจุบันได้ ยังมีไม่เพียงพอ

3. พุทธศาสนิกชน(ชาวบ้าน)จำนวนมาก

- 3.1 ไม่เข้าวัด ไม่เข้าใจพระสงฆ์
- 3.2 เป็นชาวพุทธเพียงในนาม ไม่สนใจศึกษาปฏิบัติธรรม
- 3.3 เข้าวัดเพื่อโชคลาภประโยชน์ส่วนตัว หรือหมกมุ่นในไสยศาสตร์
- 3.4 ขาดความรู้ความเข้าใจในหลักการของพระพุทธศาสนา
- 3.5 ขาดความรู้สึกมีส่วนร่วมและรับผิดชอบต่อศาสนาของตน
- 3.6 มีการศึกษาสูงแต่ไม่สามารถเป็นผู้นำชาวพุทธ

4. สังคม(สภาพแวดล้อม)

- 4.1 มีกระแสวัตถุนิยมเชิงบริโภคนิยม ฟุ้งเฟ้อฟุ้งเฟ้อ
- 4.2 มีอบายมุขแพร่หลาย
- 4.3 มีการหวังพึ่งไสยศาสตร์ และลัทธิอิทธิพลดลบันดาลกันมาก
- 4.4 ดิ้นตามวัฒนธรรมตะวันตก เป็นผู้รับและผู้ตามอย่างขาดความรู้เท่าทัน
- 4.5 วิถีชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาไม่แพร่หลายในสังคมให้สมกับที่เป็นศาสนาประจำชาติ
- 4.6 ขาดวินัยในการอยู่ร่วมกัน ในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

สาเหตุแห่งปัญหา

1. พุทธศาสนิกชนยังขาดความรู้ ความเข้าใจและการปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนา
2. ชาวพุทธยังขาดความร่วมมือในการเข้ามามีส่วนร่วมและรับผิดชอบร่วมกันต่อพระพุทธศาสนา
3. ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนยังไม่เกื้อกูลซึ่งกันและกันเท่าที่ควร
4. ขาดการนำหลักธรรมมาพัฒนาคนให้มีส่วนร่วมในการแก้ไข ปัญหาและพัฒนาสังคม

การดำเนินงาน

1. วัตถุประสงค์

- 1.1 เพื่อสร้างเสริมความเข้าใจและการปฏิบัติตามหลักการของพระพุทธศาสนาอย่างจริงจังและถูกต้อง
- 1.2 เพื่อพัฒนาชาวพุทธให้มีส่วนร่วมและรับผิดชอบต่อพระพุทธศาสนา
- 1.3 เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนในทางที่เกื้อกูลซึ่งกันและกัน
- 1.4 เพื่อพัฒนาคนให้มีชีวิตที่ดีงามและมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคม

2. เป้าหมาย

- 2.1 ส่งเสริมการศึกษาพุทธศาสนา แก่

- 1) พระภิกษุสามเณร
- 2) เด็ก/เยาวชน
- 3) หัวหน้าครอบครัว/ผู้นำชุมชน
- 4) ข้าราชการ/พนักงานของรัฐ
- 5) ประชาชนทั่วไป

2.2 ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญก้าวหน้า
วัฒนาสถาพร เพื่อประโยชน์สุขแก่ปวงชน

3. แนวทาง

3.1 ให้การศึกษาแก่พุทธบริษัท

- 1) ให้รู้ เข้าใจ หลักพระพุทธศาสนาและ
ประเพณี ปฏิบัติถูกต้องตามหลักธรรม
- 2) ให้สามารถแนะนำ ชี้แจงหลักธรรมแก่ผู้อื่น
- 3) ให้สามารถแสดงหลักพระพุทธศาสนาเพื่อ
ป้องกันความเสื่อมและการกล่าวร้ายต่อ
พระพุทธศาสนา

3.2 พัฒนาคณะทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และ
ปัญญาให้สร้างสรรค์ประโยชน์ทั้งแก่ตนและ
ผู้อื่น ตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา

3.3 ส่งเสริมการทำบุญที่ถูกต้องตามหลักทาน ศีล
ภาวนา ให้เป็นกุศลแก่ชีวิตและสังคมอย่าง
แท้จริง

3.4 แนะนำชักชวนให้นำธรรมมาใช้ในชีวิต
ประจำวัน เช่น อิทธิบาท 4 การละเว้น
อบายมุข จนเกิดเป็นวิถีชีวิตแบบชาวพุทธ

1. การจัดทำคู่มือการศึกษาพระพุทธศาสนาสำหรับ
ประชาชนที่เข้าใจง่าย ปฏิบัติได้
2. การสร้างวิทยากรธรรม ภาครัฐ เอกชน และฝ่าย
พระสงฆ์
3. การจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาใน
โรงเรียนและสถาบันการศึกษาทุกระดับ
4. การเร่งรัดให้การศึกษาอบรมพระพุทธศาสนา แก่

1) พระภิกษุ สามเณร

- ให้มีการศึกษาธรรมวินัยต่อเนื่องและทั่วถึง
- ให้ได้เรียนศาสนศึกษาขั้นพื้นฐานทุกรูป
อย่างน้อย 1 ปี
- ส่งเสริมให้มีผู้จบเปรียญเอก และอุดมศึกษา
จำนวนมากโดยเน้นคุณภาพอย่างสูง
- อบรมถวายความรู้แก่พระสังฆาธิการทั่วประเทศ
- อบรมถวายความรู้แก่พระภิกษุ สามเณรทั่วไป
- จัดหลักสูตรและอบรมตามหลักสูตรแก่ผู้สูงอายุ
ที่มาบวชเรียนเป็นกรณีพิเศษ
- จัดหลักสูตรส่งเสริมให้เด็กเลือกบวชเรียน ม.1-3
หรือ ป.7-9 ในเขตสามเณรได้

2) เด็ก/เยาวชน

- อบรม/ปฏิบัติธรรมในโรงเรียนเป็นประจำทุกวัน
- เพิ่มวิชาพระพุทธศาสนาในหลักสูตรการศึกษา
ทุกระดับ

-ให้เด็กนักเรียนมีโอกาสไปวัดและร่วมกิจกรรมที่
วัดสม่ำเสมอ

3) หัวหน้าครอบครัว/ผู้นำชุมชน

-จัดทำแนวทางสำหรับเจ้าอาวาสที่จะให้การศึกษา
แก่หัวหน้าครอบครัวและผู้นำชุมชน

-จัดกิจกรรมสงเคราะห์คนด้อยโอกาสและคน
ยากไร้

-จัดบรรยายธรรมและจัดหลักสูตรการอบรมโดย
หน่วยงานราชการ/ภาคเอกชน/วัด

4) ประชาชนทั่วไป

-จัดบรรยายธรรมโดยพระสงฆ์ในวันสำคัญทาง
พระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง

-จัดกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์และเป็นกุศลสำหรับ
ประชาชนในวัดอย่างสม่ำเสมอ

5) ข้าราชการ/พนักงานของรัฐ

-สอดแทรกธรรมเข้าในหลักสูตรการฝึกอบรม
ทุกระดับอย่างต่อเนื่องและจริงจัง

-จัดบรรยายธรรมพิเศษในหน่วยงาน เมื่อมีโอกาส

5. ก) ฟื้นฟูประเพณีบวชเรียนเฉพาะอย่างยิ่งในชนบท
ให้มีการศึกษาอบรมอย่างจริงจังให้ได้ผลตาม
วัตถุประสงค์ทั้งของพระศาสนาและของสังคม

ข) ส่งเสริมการบวชสามเณรภาคฤดูร้อน
อุปสมบทหมู่

6. จัดบริเวณวัดให้เป็นที่ร่มรื่น และเป็นเขตอภัยทาน
เพื่อปลูกฝังความรักธรรมชาติและนิสัยอนุรักษ์

ทรัพยากรธรรมชาติ รักษาความสงบและไม่ทำความ
ดีงาม แก่คนในชุมชน

7. เร่งรัดแก้ไขปัญหาความเสื่อมศรัทธาในพระพุทธ
ศาสนาอันเนื่องมาจากคนที่บวชและอาศัยวัดหา
เลี้ยงชีพโดยไม่ศึกษาเล่าเรียนธรรมวินัย

8. การวางรากฐานเพื่อส่งเสริมการศึกษาและบำรุง
พระพุทธศาสนาในอนาคต

-การจัดทำหลักสูตรวิทยากรเพื่อพัฒนาองค์กรและ
บุคลากรเพื่อส่งเสริมการศึกษาและบำรุงพระพุทธ
ศาสนา

-จัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงหรือสถานีโทรทัศน์
ให้แก่ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัย

-จัดระบบการประสานงานในการส่งเสริม
การศึกษา

-จัดทำระบบข้อมูลข่าวสารการส่งเสริมการศึกษา
และบำรุงพระพุทธศาสนาเผยแพร่บนเครือข่าย
อินเทอร์เน็ต

ผลที่ควรจะได้รับ

1. ประโยชน์ตน(อัตตัตถะ)

1.1 รู้เข้าใจแก่นแท้ของพระพุทธศาสนามากขึ้น

1.2 ไม่เบียดเบียนตนเองด้วยอบายมุขเป็นต้น

1.3 พัฒนาดนงอกงามขึ้นทั้งด้านมาตรฐานการ

ครองชีพ และคุณภาพชีวิต ทั้งด้าน พฤติกรรม
จิตใจ ปัญญา

- 1.4 มีความเจริญมั่นคง พึ่งตนเองได้ และเป็นสุข
ทั้งด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ ครอบครัว
และสถานภาพทางสังคม ทั้งด้านวัตถุ และ
จิตใจ เป็นผู้พร้อมและสามารถที่จะทำ
ประโยชน์แก่ผู้อื่น และส่วนรวมยิ่งขึ้น
- 1.5 มีชีวิตที่มีคุณค่าเป็นประโยชน์ มีจิตใจเป็น
อิสระ เบิกบานผ่องใส ไม่หวั่นไหวด้วย
โลกธรรม

2.ประโยชน์ผู้อื่น(ปรัตถะ)

- 2.1 ไม่เบียดเบียนและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
- 2.2 ช่วยหรือนำผู้อื่นให้เข้าถึงประโยชน์ เช่นเดียวกับ
กับที่ตนเข้าถึง(ทั้ง 5 ข้อข้างต้น)
- 2.3 สามารถและมีน้ำใจที่จะชี้แจง ชักชวน
แนะนำผู้อื่นให้รู้เข้าใจและปฏิบัติตามธรรม

3.ประโยชน์สังคม(อุภยัตถะ 1)

- 3.1 ประเทศชาติมีทรัพยากรมนุษย์ซึ่งพร้อมที่จะ
ร่วมกันแก้ปัญหา และพัฒนาสังคม
- 3.2 ชุมชน สังคม สงบสุข ร่วมเย็น
- 3.3 ประชาชนมีวัฒนธรรมที่ดีงาม มีวิถีชีวิตที่
งอกงามด้วยธรรม
- 3.4 ทั้งเมืองและชนบทมีสภาพแวดล้อมรื่นรมย์
และอุดมด้วยทรัพยากรธรรมชาติ
- 3.5 บ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง ปัญหาน้อยลง

4.ประโยชน์ศาสนา(อุภยัตถะ 2)

- 4.1 พระพุทธศาสนาได้รับการปกป้องให้พ้น
จากภัยทั้งภายนอกและภายใน
- 4.2 พระสงฆ์วิฑวาทาราม รุ่งเรืองงดงามนำ
เลื่อมใสศรัทธา เป็นศรีแก่ชาติและ
พระศาสนา
- 4.3 พระพุทธศาสนาเจริญก้าวหน้าวัฒนา
สถาพร เพื่อประโยชน์สุข ของปวงประชา

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง ถนนพหลโยธิน กรุงเทพฯ ฯ ๑๐๕๐๐
โทร.๒๗๙-๕๐๓๔-๖ นายวิบูลย์ สงวนพงศ์ ผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา พ.ศ.๒๕๕๐
